

УДК 37.032:78

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: СУЧАСНИЙ СТАН

Паламарчук В.М.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядається проблема виховання особистості засобами музичного мистецтва, що є необхідні для формування духовності, моральності молодих громадян та вирішення питань національних цінностей. Це один із найбільш ефективних засобів усебічного розвитку учнів у музично-виконавській творчості, що сприяє формуванню музичних здібностей, активізує мистецьке спілкування й самовираження. Висвітлено особливу роль і серед різноманітних форм і засобів впливу на особистість. Музика сприяє формуванню сприйняття прекрасного в житті, у мистецтві, допомагає людині стати шляхетною, впливає на її психіку, уяву, почуття, думки, волю, є активним засобом профілактики стресів. Це свого роду терапія, адже музика не тільки дає відчуття естетичної насолоди, сприяє відтворенню естетичної дії, впливає на ставлення до навколишнього світу, а й виконує психофізіологічну функцію, що забезпечує зміни психічних станів і фізіологічних процесів.

Ключові слова: музичне мистецтво, освіта, учні, виховання.

Постановка проблеми. В умовах становлення державності та відродження культури особливого значення необхідно надавати формуванню духовності й моральності молодих громадян, вирішувати питання визначення національних цінностей, що повинні ґрунтуватися на державно-національній політиці сучасної культурної інформації. Сучасний світ – дивовижний і безмежний – відкриває безліч можливостей для творчої самореалізації та щасливого життя, приваблює незвіданими гранями внутрішньої й зовнішньої гармонії, манить прекрасними барвами, енергійними ритмами, милозвучними мелодіями. Світ цей неоднозначний і не одновимірний. Він сповнений різноманіттям не передбачуваних подій та явищ, має все більше ознак відносності й невизначеності. Сьогодні очевидним є той факт, що система виховання ХХІ століття вимагає радикальних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема освіти та виховання, зокрема музичного, знаходили своє відбиття в працях М. Бунакова, В. Водозова, В. Острогорського, М. Пирогова, М. Сумцова, К. Ушинського та інших педагогів.

Під впливом їхніх прогресивних поглядів у вітчизняній педагогіці почали закладатися основи музично-естетичного виховання підростаючого покоління, провідне значення якого в розвитку особистості дитини в подальшому було розвинуто в працях українських і російських учених О. Апраксіної, Н. Ветлугіної, Л. Коваль, О. Рудницької, Г. Падалки, А. Щербо та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність проблеми полягає в тому, що естетичне виховання – одна зі сторін процесу виховання, яка є складовою частиною гармонійного розвитку людини. Це означає, що воно так само необхідно, як і всі інші сторони виховання, і без нього не може сформуватися дійсно розвинена особистість. Зрозуміло, розуміння прекрасного, ставлення до нього, естетичні оцінки явищ тісно пов'язані з ідейністю і нормами моральної поведінки людини.

Метою нашої статті є аналіз поглядів видатних освітян минулого на значення та особливості проблем виховання особистості засобами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї» – Володимир Сухомлинський, – саме цією думкою і слід керуватися в процесі вдосконалення змісту музично-виховної роботи в школі.

Музичне мистецтво спроможне розкривати складні духовні процеси в суспільстві свого часу, акумулювати людські психологічні якості в необмеженому діапазоні: від народження розрізаних підсвідомих відчуттів до утворення узагальнених трансцендентних символів. Музичні образи, позбавлені зображальної предметності й словесної конкретності – завдяки цьому прямолінійного дидактизму, приваблюють і захоплюють слухачів своєю щирістю, невимушеністю, емоційністю, ідеальністю, свободою. Тому вплив музики на становлення особистості величезний, а проблеми формування її музичної культури завжди актуальні. Разом з цим, тривожною ознакою сьогодення є руйнування музичного мистецтва: різке розмежування його на прикладну сферу шоу-бізнесу й академічну музику. Мас-медіа безперервно продукують нові комунікативні можливості, створюють власну реальність, усе більше віддаляючись від завдань художньо-естетичного виховання суспільства. Упродовж останніх десятиліть спостерігається процес неухильного й послідовного витіснення «серйозної» музики з теле- і радіоефіру. Радіо й телебачення перетворюються на диктатора із цілеспрямованою політикою «перекошу» до розважальної поп-музики. Маніпулюючи яскравими аудіовізуальними образами, досягненнями новітніх технологій, таким чином засоби комунікацій розкривають традиції класичної гуманітарної культури, відлучають від неї молодь, формують сучасну людину з невибагливим смаком та світоглядом. Інформаційний простір супроводжується іншими соціокультурними змінами: зникають традиції домашнього музикування, колективного співу, закриваються спеціалізовані нотні магазини, скорочуються обсяги тиражів академічної літератури.

Сьогодні, коли відбувається нове становлення Української держави, відродження і розвиток національної культури, музична освіта повинна зайняти своє гідне місце у вихованні нації. Історія переконує: найдосконаліше музичне мистецтво формувалося в найкращих навчальних закладах, зокрема Києво-Могилянській академії. Музика тут вважалася найважливішою навчальною дисципліною як для професійної підготовки фахівців різноманітних спеціалізацій, так і для розвитку творчих здібностей, талантів, патріотизму вихованців. Невипадково зі стін академії вийшли видатні державні мужі і політики, учені, філософи і письменники, релігійні та мистецькі діячі.

На сьогоднішній день ситуація така, що освіта не лише неспроможна задовольнити потреби музичного виховання на основі української духовності для багатомільйонної маси дітей, але стає дедалі важче оберігати національно-мистецькі надбання. Активно й агресивно діють в інформаційному, соціокультурному просторі чинники бездуховної розважальності, чужих впливів і заповичень. Ерзац-культура, комерція, шоу-бізнес перейшли в Україні критичну межу, за якої за-

гроза втратити людське в людині, національний імунітет, етичні й естетичні цінності. Недостатня увага приділяється хорошому мистецтву, яке, на думку багатьох дослідників, педагогів, діячів культури, є одним із найвпливовіших. Зокрема К. Д. Ушинський писав: «Спів – це могутній педагогічний засіб, який організовує, об'єднує школярів, виховує їхні почуття» [4].

Чого бракує нинішній школі? Музики, хорошого вокального співу, художньої творчості. Проте творчість замінюється пасивним слуханням, спогляданням вилучається із процесу активна художня дія щодо самоствердження. Відсутність музичних інструментів професійно підготовлених педагогів із мистецьких дисциплін, згорнута мережа гуртків, мистецьких студій і факультативів, занедбана учнівська художня самодіяльність, закриті, особливо на селі, музичні школи – картина, яка характеризує стан більшості навчальних закладів. Практично не відображає музично-мистецької творчості в школах варіативна частина навчальних програм. Зубожілий стан навчальної бази для розвитку творчості, упослідженість статусу працівників мистецького профілю, заміна морально-естетичних цінностей прагматичними, вузькокорисливими, спроби максимально комерціалізувати сферу культури значно звузили можливості доступу дітей та молоді до активної творчої мистецької діяльності.

Якісна освіта, до якої прагне українська школа, стане реальністю на загальнонаціональному рівні лише тоді, коли вдасться на організаційно-педагогічному, кадровому, методичному, змістовому рівнях забезпечити умови для творчості, духовної праці, саморозвитку особистості. Музичне виховання є саме тією ділянкою освітньої політики, де твориться духовність. Духовна діяльність, – говорив В.О. Сухомлинський, – це активні зусилля особистості для того, щоб моральні багатства суспільства – наші політичні, моральні, естетичні ідеї, погляди, переконання, ідеали – стали багатствами особистості, внутрішніми цінностями людини, нормами і правилами її поведінки. Духовна діяльність – це творча праця [6]. Усім відомо, що основи естетичного виховання черпаються з різних джерел. Довгий час таким джерелом була саме пісня. В її зразках ми можемо прослідкувати, як виховувалися з малих літ почуття відповідальності за долю вітчизни і близьких, зв'язок з природою, доброта і вірність, біль, співчуття, відвертість. Нині, наприклад, існує дуже важлива проблема – екологічна. Тут актуальними є питання взаємовідносин людини із середовищем, що нас оточує, розуміння природи тощо. У будь-якій народній пісні можна знайти це розуміння. Воно – у єдності людини із сонцем і вітром, лісом, полем, степом... Це і є музично-естетичне виховання у самому високому розумінні.

За таких умов зниження загальної музичної культури українського суспільства стає закономірним, що не може не впливати на стан професійної музичної освіти. Але ж майбутній учитель є важливою ланкою у вихованні підростаючого покоління. Саме він заохочує дітей до музики і впливає на їхні смаки.

Студентська молодь є благодатним ґрунтом для засвоєння духовних надбань суспільства. Вища музична освіта – інструмент у формуванні

естетичних ідеалів і цінностей майбутніх учителів музики. Їхнього художнього мислення, системи спеціальних знань і поглядів, практичних навиків. Саме в цьому середовищі формуються світоглядні принципи особистості й визначається культурний рівень, що мають стати її професійною рисою.

Формування духовної, естетичної культури сучасної молоді є головним змістом виховного процесу в школі. Розглядаючи основні напрями музично-естетичного виховання учнів, ми насамперед відзначаємо, що при створенні відповідних умов для цього необхідно звертати увагу на науково-методичну досконалість запропонованих програм музично-естетичного виховання, які мають ґрунтуватися на духовно-національній змістовій основі. Вони повинні мати не тільки художньо-просвітницький зміст, але й виконувати розвивально-навчальні та реабілітаційно-оздоровчі функції з обов'язковим застосуванням сучасних, вітчизняних та світових методичних розробок з цього питання. Проблему об'єднує спільне переконання наукової і педагогічної спільноти про доцільність та необхідність використання методів виховання в їх взаємодії і взаємозалежності.

Процес музично-естетичного виховання безпосередньо пов'язаний з оволодінням інформаційною культурою, яка сприяє подоланню протиріч між стереотипним і творчим мисленням підлітків. Інформаційна культура розглядається в єдності з емоційною, в основі якої лежить виховання почуттів. У свою чергу, останні є головним педагогічним компонентом музично-естетичного виховання. Сприйняття і розуміння музичного твору не відбудеться, якщо в індивіда не розвинена здатність бачити, чути, володіти словом. Слід відмітити, що на сучасному етапі в навчально-виховному процесі емоційна культура особистості недостатньо регулюється формальною шкільною освітою. А тому необхідне педагогічне керівництво музично-естетичним вихованням, яке повинне враховувати сучасний стан музично-естетичної ерудованості особистості та компетентності вихователів.

Процес формування естетичної культури підрастаючого покоління, як і будь-який виховний процес, має бути цілеспрямованим та організованим, провідна роль у якому належить педагогам. Тому поряд з іншими вимогами суспільство ставить перед учителем саме професійну вимогу – бути людиною високої естетично: культури, яка повинна магі чіткі уявлення про естетичні форми пізнання (естетичне сприйняття насолоду, переживання, судження, цінність, діяльність, почуття, смак тощо); розуміти естетичну сутність явищ дійсності й мистецтва, уміти цю сутність донести до учнів; чітко уявляти необхідний мінімум естетичних знань і навичок, яким має оволодіти учень кожного класу, і визначати рівень естетичної вихованості.

Проте українську освіту турбують й інші проблеми. Майже 21 тис. загальноосвітніх шкіл потребує якісних змін у змісті національної освіти. Адже, якщо головною метою національного і громадянського виховання, відповідно до Національної доктрини розвитку освіти є успадкування духовних надбань українського народу, формування розвиненої духовності, художньо-естетичної

культури, то необхідно, передусім, удосконалити музичну освіту – складову гуманітаризації школи. Не вирішеним завданням залишається підготовка вчителів музики та співу.

Студентські роки є найсприятливішими для формування індивідуальної естетичної культури майбутнього фахівця, і наука в цій галузі протягом багатьох років прагнула визначити зміст, мету, завдання, норми і методи роботи як для формування творчого рівня естетичної культури молоді, так і для підготовки її до розв'язань завдань естетичного виховання в школі.

Мистецтво у системі формування естетичної культури є єдиним і неповторним джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи, його колориту, обличчя тощо. За допомогою мистецтва особистість одержує різноманітні знання та інформацію про життя, побут, культуру людини у різні часи, про навколишній світ, природу тощо.

Разом з тим, входження в Болонський процес, удосконалення системи педагогічної освіти зумовлюють необхідність структурних змін, виконання вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти.

Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що педагог створює такі педагогічні стосунки, які спрямовані на особистісну індивідуальність вихованців. на формування духовних цінностей сьогодення.

Ці вміння виробляються в педагога за умов, коли він прагне професійної реалізації, самостійної її організації. Тоді індивідуальність педагога виявляється через творчість, яка розглядається як інноваційний підхід до здійснення власної педагогічної діяльності.

Новаторство вчителя проявляється в його здатності до пошуку нових методів, способів та прийомів викладання, що сприяють реалізації особистісно орієнтованого способу організації педагогічної взаємодії. Сучасність вимагає від особистості учителя бути мобільним, гнучким, енергійним, здатним створювати таку систему способів та прийомів навчання і виховання, яка б відповідала новим освітнім тенденціям та інтересам вихованців. Тому потрібно створювати засади для системи нового інформаційного суспільства, в основі яких повинна бути покладена формула: традиція + інновація.

У процесі навчання у ВНЗ на етапі зародження інноваційних форм і методів роботи створюються найефективніші умови для професійного розвитку майбутнього педагога, формування в нього прагнення до нового. Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, упровадженні новоутворень у традиційну систему, що передбачає досягнення найвищого ступеня педагогічної творчості. Головними особливостями інноваційної педагогічної діяльності є особистісний підхід, творчий, дослідно-експериментальний характер, стійка мотивація на пошук нового в організації навчально-виховного процесу [7].

Висновки. Отже, розвиток музичної освіти, що вбирає в себе виховний, естетичний, етичний, громадянський потенціал людства чи конкретного народу, є вкрай важливим завданням

у контексті засвоєння загальнолюдських, національних і особистісних цінностей. Сучасній освіті потрібне відродження виховної проблематики, адже глобальні й локальні кризи охоплюють не лише економічні, технологічні, соціальні, полі-

тичні сфери, а насамперед людину, її свідомість, почуття, поведінкові норми. Музика – мистецтво, якому найбільшою мірою притаманна здатність цілісно висвітлювати явища зовнішнього та внутрішнього світу.

Список літератури:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 218 с.
2. Ковтун А.В. Виховання особистості засобами музичного мистецтва у вітчизняній педагогіці кінця XIX – середини XX століття / А.В. Ковтун. – Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2013, № 6(32). – 66-72.
3. Левчук Л.Т. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерук, В.І. Панчеико / за ред. Л.Т. Левчук. – К.: Вища шк., 1997. – 399 с.
4. Мельничук С. Формування естетично культури майбутніх учителів / С. Мельничук // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 3. – С. 4-6.
5. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика / Н.Є. Миропольська; АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – С. 182-201.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – 18 лип., № 29. – С. 4-6.
7. Ночвінова О. Музика її стихія / О. Ночвінова // Мистецтво та освіта. – № 4. – 2005. – С. 14-16.
8. Осипець Р.А. Українська народна пісня – основа музичного виховання // Мистецтво та освіта. – № 3. – 2002. – С. 15-16.
9. Пахальчук Н. Впровадження активних форм навчання в зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / Н. Пахальчук // Інноваційні технології в сучасній педагогіці: наук.-практ. семінар, 19-20 квіт. 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 26-28.
10. Сапожник О. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти / О. Сапожник // Рідна школа. – грудень, 2002. – С. 20-22.
11. Скрябіна І. Структура інноваційної діяльності майбутнього вчителя / Рідна школа. – липень, 2006. – С. 7-8.
12. Щириця Т.В. Духовність і музична культура майбутніх учителів музики // Мистецтво та освіта. – № 4. – 2005.

Паламарчук В.Н.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

Аннотация

В статье рассматривается проблема воспитания личности средствами музыкального искусства, которые являются необходимыми для формирования духовности, нравственности молодых граждан и решения вопросов национальных ценностей. Это один из самых эффективных средств всестороннего развития учащихся в музыкально-исполнительском творчестве, что способствует формированию музыкальных способностей, активизирует художественное общение и самовыражения. Освещено особую роль среди разнообразных форм и средств воздействия на личность. Музыка способствует формированию восприятия прекрасного в жизни, в искусстве, помогает человеку стать благородным, влияет на его психику, воображение, чувства, мысли, волю, является активным средством профилактики стрессов. Это своего рода терапия, ведь музыка не только дает ощущение эстетического наслаждения, способствует восстановлению эстетического воздействия, влияет на отношение к окружающему миру, но и выполняет психофизиологическую функцию, обеспечивающую изменения психических состояний и физиологических процессов.

Ключевые слова: музыкальное искусство, образование, ученики, воспитания.

Palamarchuk V.M.

Pereiaslav-Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

PROBLEMS OF EDUCATION OF THE PERSON WITH MEANS OF MUSICAL ART: CONTEMPORARY STATE

Summary

The article deals with the problem of the upbringing of the person with the means of musical art, which are necessary for the formation of spirituality, the morality of young citizens and the solution of issues of national values. This is one of the most effective means of comprehensive development of students in music and performing creativity, which contributes to the formation of musical abilities, activates artistic communication and self-expression. The special role among various forms and means of influence on the person is highlighted. Music contributes to the formation of the perception of beauty in life, in art, helps a person to become noble, affects his psyche, imagination, feelings, thoughts, will, is an active means of preventing stress. This is a kind of therapy, because music not only gives a sense of aesthetic pleasure, contributes to the restoration of aesthetic impact, affects attitudes to the world around them, but also performs a psychophysiological function that provides changes in mental states and physiological processes.

Keywords: musical art, education, pupils, upbringing.